

ПЕРЕДАЧІ (ПРОГРАМИ) ОРГАНІЗАЦІЙ МОВЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ОБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Бурило Ю. П.,

доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті аналізується сутність передач та програм організацій мовлення з точки зору інформаційного права та права інтелектуальної власності. На основі інтеграції методології інформаційного права та права інтелектуальної власності запропоновано уніфіковані дефініції передач та програм організацій мовлення.

Ключові слова: інформаційні правовідносини, телерадіомовлення; передачі (програми) організацій мовлення; авторське право та суміжні права.

Розвиток науково-технічного прогресу зумовив появу таких форм передавання інформації на відстань, як телебачення і радіомовлення. Поява в інформаційному просторі телерадіомовлення, в свою чергу, спричинила новий імпульс інтелектуальної, творчої діяльності, внаслідок чого з'явилися нові об'єкти інтелектуальної власності, зокрема, такі, як передачі (програми) організацій мовлення. В процесі створення, трансляції та ретрансляції передач і програм організацій мовлення виникає чимало різного роду правовідносини, в яких, насамперед, виділяються два основні аспекти: інформаційний та інтелектуальний. Відтак має сенс поглянути на правовідносини щодо передач (програм) організацій мовлення з точки зору як інформаційного права, так і права інтелектуальної власності, сформувавши таким чином єдиний інтегрований погляд на сутність зазначених об'єктів правовідносин. Такий підхід необхідний для подальшого вдосконалення чинного законодавства в галузі телерадіомовлення в частині, що регулює суспільні відносини щодо створення та поширення аудіовізуальної інформаційної продукції, яка містить об'єкти права інтелектуальної власності.

Враховуючи актуальність питань, пов'язаних з правовим регулюванням суспільних відносин, об'єктами яких виступають передачі (програми) організацій мовлення в ході інформаційної діяльності телерадіоорганізацій, вони стали предметом наукових досліджень багатьох вчених, зокрема таких, як: У. Андрусів [1], О. Боярчук [2], Т. Вахонєва [3], О. Єліферов [4], І. Стройко [5], Н. Яркіна [6] та ін. Однак досі юридичною доктриною не вироблено єдиного підходу до визначення сутності передач (програм) організації мовлення, що вимагає вивчення їх особливостей порівняно з іншими об'єктами авторського права та суміжних прав. Отже, метою цієї статті є вироблення на основі поєднання методології інформаційного права та права інтелектуальної власності інтегрованого розуміння юридичної сутності та особливостей передач (програм) організацій мовлення як об'єктів правовідносин, пов'язаних з інформаційною діяльністю телерадіоорганізацій.

Для окреслення вихідних методологічних засад даного дослідження одразу слід наголосити на тісному взаємозв'язку інформаційного права та права інтелектуальної власності, адже в переважній більшості об'єкти права інтелектуальної власності являють собою інформацію (наприклад, аудіовізуальний твір є, по суті, аудіовізуальною інформацією, літературний твір – друкованою інформацією тощо). Саме тому більшість об'єктів права інтелектуальної власності одночасно є об'єктами інформаційних відносин, врегульованих інформаційним правом. Цим пояснюється і той факт, що більшість норм права інтелектуальної власності можна одночасно віднести до складу інформаційного права, тим більше, що обидві ці галузі права є комплексними, а отже, в межах своїх предметів правового регулювання можуть базуватися на одних і тих самих нормах, запозичених з різних самостійних галузей права: конституційного, цивільного, адміністративного тощо.

Водночас суттєва різниця в методології регулювання відповідних суспільних відносин з точки зору інформаційного права та права інтелектуальної власності полягає в тому, що право інтелектуальної власності регулює далеко не всі інформаційні відносини, а лише ті з них, де інформація є результатом інтелектуальної, творчої діяльності. Хоча право інтелектуальної власності і можна вважати комплексною галуззю з огляду на присутність у її межах відповідних конституційних, цивільно-правових, адміністративно-правових та навіть кримінально-правових норм, проте окреслена галузь регулює переважно горизонтальні відносини на приватноправових засадах за допомогою диспозитивного методу. В той же час до предмета правового регулювання інформаційного права, яке теж є комплексним, включаються всі інформаційні відносини, незалежно від наявності в них інтелектуальної, творчої складової, а його методологія поєднує імперативні та диспозитивні методи правового впливу на вертикальні та горизонтальні інформаційні відносини.

Разом з тим, враховуючи перетинання предметів правового регулювання та нормативних масивів інформаційного права та права інтелектуальної власності, існує необхідність в поєднанні інформаційно-правових та інтелектуально-правових підходів до регулювання інформаційних відносин з приводу інформації, представленої у формі різних об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі й передач (програм) організацій мовлення.

Термін «передача (програма) організації мовлення» є насамперед категорією права інтелектуальної власності, яка вживається як в ЦК України, так і в Законі України «Про авторське право і суміжні права» [8; 9]. У ст. 449 ЦК України передачі (програми) організації мовлення віднесені до об'єктів суміжних прав поряд з такими об'єктами, як виконання, фонограми та відеограми [8]. Суміжне право виникає з факту виконання твору, виробництва фонограми, виробництва відеограми, оприлюднення передачі (програми) організації мовлення. Отже, суміжні права – це права на результати творчої діяльності виконавців, виробників фонограм (відеограм), організацій мовлення, які утворюються внаслідок використання ними об'єктів авторського права (твори літератури та мистецтва) [7, с. 99].

У цьому зв'язку слід, однак, зауважити, що іноді можна зустріти думку, що, начебто, передачі (програми) організації мовлення є результатом скоріше фізичної, аніж розумової праці, і складно сказати, що їх відмітною особливістю є творча оригінальність [1, с. 65]. Проте з цією точкою зору важко погодитися, адже за своєю технічною і організаційною складністю створення передачі (програми) організації мовлення часто не поступається багатьом видам інтелектуальної діяльності авторів творів. Тому інтелектуальний, творчий внесок колективу фахівців у створення передачі (програми) організації мовлення часто буває набагато вагомішим, ніж, наприклад, творчі зусилля автора фотографії або автора невеликої статті в газеті.

З огляду на це необхідно погодитися з аргументами О. М. Боярчука, який вважає, що творчий характер суміжних прав відображається в діяльності, яка породжує нову форму втілення творів літератури і мистецтва і відрізняється неповторністю і оригінальністю... Об'єктивною формою представлення творчого результату діяльності організацій телерадіомовлення є оприлюднення програм, передач цих організацій певним способом за допомогою технічних засобів. Без застосування творчих можливостей суб'єкта проведення такої діяльності найновіші, найсучасніші технічні засоби будуть недоторканим вантажем... Оскільки телебачення визначають або як новий вид мистецтва..., очевидно, що мистецтву завжди притаманна творчість [2, с. 7]. Про наявність елемента творчості в передачах (програмах) організацій мовлення свідчать дослідження й інших вчених, зокрема таких, як У. Андрусів [1, с. 65].

Визначення особливостей передач (програм) організації мовлення як об'єктів суміжних прав ускладнено тим, що ані ЦК України, ані Закон України «Про авторське право і суміжні права» не містять дефініції передачі (програми) організації мовлення. Однак цей Закон закріплює визначення організації мовлення, якою є організація ефірного мовлення чи організація кабельного мовлення. В свою чергу, організація ефірного мовлення визначається як телерадіоорганізація, що здійснює публічне сповіщення радіо- чи телевізійних передач і програм мовлення (як власного виробництва, так і виробництва інших організацій) шляхом передачі в ефір за допомогою радіохвиль (а також лазерних променів, гамма-променів тощо) у будь-якому частотному діапазоні (у тому числі й з використанням супутників). Організація кабельного мовлення здійснює, відповідно, аналогічні дії тільки шляхом передавання на віддаль сигналу за допомогою того чи іншого виду наземного, підземного чи підводного кабелю (провідникового, оптоволоконного чи іншого виду) [3, с. 39].

В цьому зв'язку слід відмітити, що виходячи з термінології Закону України «Про телебачення і радіомовлення», залежно від видів мовлення, передбачених ст. 23, можна виділити телерадіоорганізації, що здійснюють супутникове, ефірне, кабельне, проводове, багатоканальне мовлення [10]. Разом з тим всі ці телерадіоорганізації підпадають під досить широкі дефініції організації ефірного або кабельного мовлення за Законом України «Про авторське право і суміжні права». Так, за термінологією цього Закону телерадіоорганізація, що здійснює супутникове мовлення, класифікується як організація ефірного мовлення; телерадіоорганізація, що здійснює проводове мовлення, вважатиметься організацією кабельного мовлення, а телерадіоорганізація, що здійснює багатоканальне мовлення, залежно від того, чи використовує вона бездротовий або дротовий зв'язок для розповсюдження своїх передач (програм), може вважатися, відповідно, організацією ефірного або кабельного мовлення. Так чи інакше, співставлення норм Закону України «Про авторське право і суміжні права» та Закону України «Про телебачення і радіомовлення» дозволяє вживати поняття «організація мовлення» і «телерадіоорганізація» як тотожні. Відтак, можемо також провести аналогію між такими поняттями, як «передача організації мовлення» і «програма організації мовлення», з одного боку, і телерадіопередача та телерадіопрограма, з іншого боку.

Водночас визначення телерадіопередач і телерадіопрограм міститься в ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Відповідно до зазначеної статті передача (телерадіопередача) – це змістовно завершена частина програми (телерадіопрограми), яка має відповідну назву, обсяг

трансляції, авторський знак, може бути використана незалежно від інших частин програми і розглядається як цілісний інформаційний продукт. Як бачимо, більшість ознак передачі в наведеній дефініції, а саме: назва, обсяг трансляції, можливість використання незалежно від інших частин програми як цілісного інформаційного продукту є характерними для доктрини інформаційного права, яке традиційно більше уваги концентрує на організаційно-технологічних особливостях створення і поширення інформаційних продуктів. Цілком очевидно, що з точки зору права інтелектуальної власності дане визначення залишилося недоопрацьованим. Хоча в даній дефініції і згадується про авторський знак, така згадка є не зовсім доречною, адже наводить деяких дослідників на хибні висновки. Так, є думка, яка ґрунтується на аналізі зазначеного визначення, що Закон України «Про телебачення і радіомовлення» начебто визначає передачу (телерадіопередачу) як об'єкт авторського права, а саме: аудіовізуальний твір [5, с. 222].

Передача організації мовлення, як правило, містить об'єкти авторського права. Зокрема, вона може містити й аудіовізуальні твори. Зв'язок передач організації мовлення з об'єктами авторського права цілком очевидний і ніким не заперечується, оскільки телерадіопередача виступає формою зовнішнього вираження і поширення багатьох об'єктів авторського права. Проте вона має похідну відповідно до цих об'єктів природу, і тому виступає об'єктом суміжних прав. Крім того, за допомогою телерадіопередач до широкого загалу телеглядачів і радіослухачів доносяться інші об'єкти суміжних прав, такі як: виконання, фонограми і відеограми.

Водночас поряд з об'єктами авторського права і суміжних прав у телерадіопередачі може міститися інформація, яка не належить до таких об'єктів, наприклад, повідомлення про поточні новини, розклади телерадіопередач або розклади руху транспортних засобів. У цьому зв'язку О. Б. Сліферов звертає увагу на передачі організації мовлення, які виходять у прямій трансляції. Справа в тому, що аудіовізуальні твори, які є об'єктом авторського права, фонограми та відеограми, які є об'єктами суміжних прав, – це будь-яка інформація, яка зафіксована на відповідному носії, а значна кількість передач організації мовлення транслюється у «прямому ефірі», тобто без попереднього запису і монтажу. Виходячи з цього, на його думку, така передача не підпадає під поняття жодного об'єкта права інтелектуальної власності, хоча може мати сценариста, режисера, художника та інших осіб, які віднесені законодавством до авторів [4]. На нашу думку, більшість передач, які виходять у прямому ефірі, все ж можна віднести до об'єктів суміжних прав, адже, як правило, в них виявляється та чи інша інформація, що становить об'єкт авторського права, наприклад, інтерв'ю, публічні промови та виступи, художнє оформлення заставки, наявність певного сценарію тощо.

З огляду на зазначене, заради об'єктивності і юридичної точності у визначенні телерадіопередач, мають згадуватися не тільки об'єкти авторського права, а й об'єкти суміжних прав та інформація, яка не належить до об'єктів права інтелектуальної власності. З огляду на це пропонуємо закріпити в ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», а також у ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» таке уточнене універсальне визначення передачі організації мовлення (телерадіопередачі): «Передача організації мовлення (телерадіопередача) – це змістовно завершена частина програми організації мовлення (телерадіопрограми), яка має певну назву, обсяг трансляції, містить об'єкти авторського права та/або суміжних прав та/або іншу інформацію, яка не належить до об'єктів права інтелектуальної власності, і може вважатися окремим інформаційним продуктом та об'єктом суміжних прав».

Поняття передачі як об'єкта суміжних прав та інформаційного продукту тісно пов'язане з поняттям програми організації мовлення. За відсутності дефініції цього поняття в Законі України «Про авторське право і суміжні права» єдине визначення телерадіопрограми міститься у ст. 1 Закону України «Про телебачення і радіомовлення». Відповідно до зазначеної статті під такою програмою розуміється поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач (телерадіопередач), яка має постійну назву і транслюється телерадіоорганізацією за певною сіткою мовлення. Певним недоліком цього визначення є відсутність згадки про те, що телерадіопрограма в цілому є об'єктом суміжних прав, відмінним від окремих передач, які входять до її складу. Хоча в чинному законодавстві України відсутній такий термін, як «складений об'єкт суміжних прав», а згадується лише про складений твір як об'єкт авторського права, сама по собі напрошується певна аналогія між програмою організації мовлення як сукупністю передач – об'єктів суміжних прав та збірником творів, який відповідно до ст. 19 Закону України «Про авторське право і суміжні права» вважається складеним твором і розглядається як окремий об'єкт авторського права. У цьому зв'язку, очевидно, доречно було б передбачати включення до книги четвертої ЦК України окремої статті, яка б визначала поняття та загальні риси правового режиму складних (складених) об'єктів права інтелектуальної власності, до складу яких могли б відноситися не лише об'єкти авторського права, а й об'єкти суміжних прав та інші об'єкти права інтелектуальної власності.

Інше питання, яке виникає в результаті аналізу наведеного визначення телерадіопрограми, стосується назви програми, адже телерадіопрограмою відповідно до цього визначення може вважатися не будь-яка сукупність передач організацій мовлення, а лише та, яка має постійну назву. У цьому зв'язку простіше за все зробити висновок, що телепрограмою вважається низка однойменних передач, які регулярно виходять під спільною назвою, наприклад, програма «Ранок» на Інтері або «Інспектор Фреймут» на 1+1. Проте телерадіопрограмою традиційно називають і всю сукупність передач організації мовлення, яку вона транслює протягом дня, тижня або іншого проміжку часу.

Подібно до серії однойменних та однотипних передач, які виходять під єдиною назвою, денна або тижнева телерадіопрограма теж має в своїй основі певну творчу концепцію, яку ще часто іменують програмною концепцією мовлення. Вона, звісно, відрізняється від творчої концепції однойменних передач, оскільки покликана поєднувати передачі різних типів і жанрів, однак вона теж носить творчий характер і відіграє важливу роль в організації змістовного наповнення сітки мовлення будь-якої телерадіоорганізації. Водночас далеко не завжди сукупність передач тієї чи іншої телерадіоорганізації, що поєднана єдиним творчим задумом і виходить за певний проміжок часу, взагалі має яку-небудь назву. В цьому випадку з огляду на суто формальну вимогу закону про наявність постійної назви у телерадіопрограми таку сукупність передач вже не можна назвати телерадіопрограмою (програмою організації мовлення).

Втім аналіз багатьох норм Закону України «Про телебачення і радіомовлення», насамперед тих, що регламентують діяльність провайдерів програмної послуги, які пакетують програми різних телерадіоорганізацій і надають можливість переглядати ці пакети телерадіопрограм своїм абонентам, дає можливість стверджувати, що до телерадіопрограми відноситься вся поєднана єдиною творчою концепцією сукупність телерадіопередач, що транслюється телерадіоорганізацією протягом певного відрізка часу за допомогою певного каналу мовлення, а не лише низка однойменних передач.

Зважаючи на зазначене, вбачається більш точним таке визначення програми організації мовлення (телерадіопрограми), яке може бути закріплене в Законі України «Про телебачення і радіомовлення», а також в Законі України «Про авторське право і суміжні права»: «Програма організації мовлення (телерадіопрограма) – поєднана єдиною творчою концепцією сукупність передач організації мовлення (телерадіопередач), в тому числі й сукупність однойменних телерадіопередач, що транслюється телерадіоорганізацією протягом певного проміжку часу за допомогою одного каналу мовлення і може вважатися об'єктом суміжних прав».

Підсумовуючи наведене, слід зазначити, що прогалини в чинному законодавстві, що визначає правовий режим передач (програм) організацій мовлення, суперечливість і недосконалість окремих його положень значною мірою викликані неузгодженістю понятійно-категоріального апарату інформаційного права та права інтелектуальної власності – двох тісно взаємопов'язаних комплексних галузей права, які мають безпосереднє відношення до телерадіопередач (програм) як об'єктів правовідносин. Вирішенням цієї проблеми має стати вироблення на основі інтеграції методології інформаційного права та права інтелектуальної власності уніфікованих дефініцій передач (програм) організацій мовлення, які усунуть відповідні прогалини та протиріччя.

Перспективні дослідження з окресленої проблематики мають торкнутися правового режиму передач (програм) організацій мовлення в умовах їх широкого використання в мережі Інтернет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрусів У. Проблеми реалізації прав інтелектуальної власності на програми організацій мовлення в Україні / У. Андрусів // Право України. – 2008. – № 6. – С. 63–68.
2. Боярчук О. М. Цивільно-правова охорона суміжних прав в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. М. Боярчук; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К.: 2002. – 19 с.
3. Вахонєва Т. Передачі (програми) організацій мовлення як об'єкти права інтелектуальної власності / Т. Вахонєва // Юридична Україна. – 2011. – № 10. – С. 38–42.
4. Єліферов О. Б. Встановлення елементів змісту та форми передач (програм) організацій мовлення при проведенні судової експертизи / О. Б. Єліферов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/krise_2013_58\(1\)_52.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/krise_2013_58(1)_52.pdf).
5. Стройко І. А. Проблемні питання захисту суміжних прав організацій мовлення: практика України та європейський досвід / І. А. Стройко // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 3. – С. 219–224.
6. Яркіна Н. Є. Суміжні права в авторському праві: автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Н. Є. Яркіна; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2000. – 20 с.
7. *Право інтелектуальної власності*: навч. посіб. / В. Р. Кравець, В. Г. Олюха, О. М. Стець та ін. – За заг. ред. Кравця В. Р., Олюхи В. Г. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 270 с.

8. *Цивільний кодекс* України від 16.01.2003 р. – № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

9. *Закон України* «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13. – Ст. 64.

10. *Закон України* «Про телебачення і радіомовлення» від 21.12.1993 р. № 3759-XII в редакції Закону від 12.01.2006 р. № 3317-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 18. – Ст. 155.

The article deals with the essence of broadcasts from the perspective of information law and intellectual property law. A unified definition of broadcasts and TV programs on the basis of information law and intellectual law methodology integration has been put forward.

В статтє анализується суцність передач и программ организаций вещания с точки зрения информационного права и права интеллектуальной собственности. На основе интеграции методологии информационного права и права интеллектуальной собственности предложены унифицированные дефиниции передач и программ организаций вещания.

ДЖЕРЕЛА ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ: ВИДИ ТА СПІВВІДНОШЕННЯ

Довгерт А. С.,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, професор кафедри міжнародного приватного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, головний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті доведено, що закон у сфері приватного права, який беззастережно визнається основним джерелом права, у громадянському суспільстві не здатний «самотужки» справитися з регулюванням цивільних правовідносин. Інші джерела цивільного права (закони природного права, міжнародні договори, звичаї, судова практика тощо) об'єктивно починають зміцнювати свої позиції в Україні. Зростання ролі останніх, у свою чергу, ставить питання про їх співвідношення із законом та між собою.

Ключові слова: джерела цивільного права, закон і звичай, закон і судова практика, співвідношення джерел права.

Доктрина й практика щодо джерел права у цілому та цивільного права зокрема викликають багато складних питань, відповіді на які залежать від розуміння права як такого, конкретної правової системи, певного історичного періоду тощо. Наприклад, «психологічна» теорія права взагалі не визнає «джерел права» і пропонує поняття «нормативні факти», до яких наш славетний співвітчизник Л. Й. Петражицький відносив законне право, звичаєве право, право судової практики, книжкове право, доктринальне право включно з вченнями окремих юристів, право юридичної експертизи, право висловів релігійно-етичних авторитетів, договірне право та право односторонніх обіцянок, програмне та прецедентне право, право юридичних поговірок і прислів'я, загальнонародне право [1, с. 366–434].

Виходячи із вищенаведеного, варто уточнити, що у даній статті йдеться про джерела *сучасного цивільного права України* з акцентом на переважну позицію у цих питаннях доктрини і юридичної практики України. Зокрема, у статті постає питання про те, чому закон у сфері приватного права, який беззастережно визнається основним правовим джерелом, не здатний «самотужки» справитися з регулюванням цивільних правовідносин та чому інші джерела цивільного права (закони природного права, міжнародні договори, звичаї, судова практика тощо) об'єктивно починають зміцнювати свої позиції в Україні. Зростання ролі останніх, у свою чергу, ставить питання про їх співвідношення із законом. Нижче послідовно розглядаються три питання: 1) нормативно-правові акти як основне джерело сучасного цивільного права України; 2) об'єктивне посилення ролі інших джерел цивільного права; 3) співвідношення цивільного законодавства з іншими джерелами цивільного права.

Нормативно-правові акти як основне джерело цивільного права України. При кодифікації цивільного права в західних країнах питання про джерела права, як правило, не ставилися й не вирішувалися через те, що увесь правовий уклад цих країн давав відповіді на такі питання. Проте розробники проекту ЦК України, мотивуючи своє рішення слабкістю правової системи України, наважилися включити ряд положень стосовно джерел цивільного права до кодифікації, зокрема